

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینت امور علمی

نقش قرآن در تربیت انسان

(پایان نامه تحصیلی دوره ماستری)

استاد رهنما: محمد نعیم "جلیلی"

نگارش: محمد رافع "افضلی"

سال: ۱۴۰۱ هجری

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

نقش قرآن در تربیت انسان

(پایان نامه تحصیلی دوره ماستری)

استاد رهنما: محمد نعیم "جلیلی"

نگارش: محمد رافع "افضلی"

سال: 1401 هجری شمس

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپارتمنت تفسیر و حدیث

بورده ماستری

تصدیق نامه

محترم محمد رافیع ولد محمد افضل ID: 98-588-MST-SH نمبر محصل دور پنجم تفسیر و حدیث
 که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: نقش قرآن در تربیت انسان
 به روز ۱۳۹۸/۱۱/۳۰ تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۳۰ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس
 بررسی هیات تحکیم مستحق ۸۰ (نمره به عدد) هشتاد (نمره به حروف) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

شماره	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور رحمت الله زاهد	عضو هیات	
۲	دکتور محمد عارف عطانی	عضو هیات	
۳	استاد محمد نعیم جلیلی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

معاون علمی

آمر بورده ماستری

خلاصه بحث

قرآن کتابی است که در تمام عرصه های زندگی بشری رهنمودهای دارد به قسمیکه الله تبارک و تعالی می فرماید: (مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ) ⁽¹⁾. هدف از این بحث و اوضح ساختن جوانب تربیت از منظر قرآن و آیات قرآن بوده، الله تبارک و تعالی در کلام خویش بصورت اجمالی در بعد تربیت نموده است. بناء در این بحث موجوده تلاش صورت گرفته تا جوانب تربیتی بگونه ای درست آن در حد توان شرح داده شود. بحث موجود دارای سه فصل بوده:

در این بحث تلاش صورت گرفته تا بصورت درست و منظم تمام جوانب تربیت از منظر قرآن به بحث گرفته شود، از زمان خلق انسان، دوره های مختلف او از جمله: دوران شیردهی، دوران طفولیت، دوران نوجوانی، یا مراقب بعد جوانی، تا به دوره تکمیل.

در فصل دوم و سوم تربیت از بعد مادی و معنوی با اهداف و و سایل آن که تکمیل کننده جوانب تربیت به شمار می رود توضیحات لازم داده شده، با استدلالات قرآنی و آیات آن تربیت به بحث گرفته شده، در ضم آیات دیدگاه ها و نظریات علما و دانشمندان بیان نمودیم که بافحص و جستجوی خوب شان در ساحه در تربیت چه دست آوردی از خود به جا گذاشته اند.

در نتیجه بحث موجود در سه فصل بطور میان گین میتوان نوشت؛ هرکدام از فصول دارای مباحثی در میان مباحث مطالب تداخل دارد. بعد آن: بحث ذیل با فهرست آیات، فهرست احادیث، فهرست اعلام و فهرست منابع و مآخذ خاتمه می یابد.

(1): - سوره انعام آیه: (38).

فهرست عناوین

1	مقدمه:
	فصل اول: کلیات و مفاهیم پیرامون تربیت انسان در قرآن
7	مبحث اول: تربیت و فلسفه آن.
7	مطلب اول: تعریف تربیت از دیدگاه قرآن.
9	مطلب دوم: تعریف تربیت از دیدگاه دانشمندان.
10	مطلب سوم: وجه مشترک میان تعلیم و تربیت.
12	مطلب چهارم: رابطه در میان تربیت و تزکیه.
14	مطلب پنجم: فلسفه تربیت در قرآن.
	مبحث دوم: تعریف انسان و مقصد از خلقت وی:
16	این مبحث دارای شش مطلب می باشد:
16	● مطلب اول: تعریف انسان و مقصد از خلق وی.
18	● مطلب دوم: انسان از منظر دانشمندان.
23	● مطلب سوم: حقیقت و ماهیت انسان.
25	الف: معنای روح.
26	ب: معنی نفس.
27	ج: معنی عقل.
30	● مطلب چهارم: هدف . مقصد از پیدایش انسان در قرآن.
31	1 - عبادت.

- 32 - 2 عمران (آبادی زمین).
- 34 - 3 مقصد دیگر خلقت انسان خلافت در روی زمین است.
- 35 **مبحث سوم: انواع تربیت انسان در قرآن:**
- 36 مطلب اول: مراحل تربیت جسمی.
- 36 1 - اظهار سرور و شادمانی در وقت پیداشدن طفل.
- 37 2 - دوران شیردهی کودک.
- 40 3 - دوران مراقب.
- 40 4 - همسازی کودک در عبادت.
- 41 5 - همراه کردن کودکان در محافل مذهبی.
- 43 6 - دوران بعد از تکلیف انسان.
- 43 مطلب دوم: انسان و تکلیف.
- 43 شرایط تکلیف:
- 43 1 - بلوغ.
- 44 2 - عقل.
- 45 3 - اطلاع و آگاهی.
- 46 4 - قدرت و توانایی.
- 47 5 - ازادی و اختیار.
- 47 فرق میان اجبار و اکراه.

فصل دوم تربیت مادی انسان، اهداف، مراحل و وسائل آن

- 49 مبحث اول: معنی و اهداف تربیت مادی انسان در قرآن.
- 51 مطلب اول: معنا و مفهوم تربیت مادی در قرآن.
- 52 انواع تربیت مادی.
- 53 1 - تعلیم و تحصیل.
- 53 2 - امنیت اجتماعی.
- 54 مطلب دوم: اهداف تربیت مادی در قرآن.
- 54 الف: رزق و روزی.
- 54 ب: محیط زیست.
- 55 ج: نظافت.
- 57 د: توجه به صحت.
- 58 مبحث دوم: مراحل تربیت مادی در قرآن.
- 58 مطلب اول: غنای اقتصادی.
- 60 مطلب دوم: انتخاب الگوه و قدوه نیک.
- 61 مطلب سوم: اطاعت و فرمان برداری.
- 62 مبحث سوم: وسائل تربیت مادی در قرآن.
- 62 مطلب اول تعلیم و آموزش مفید.
- 64 مطلب دوم: نعمت عمر برای انسان در قرآن.
- 67 مطلب سوم: آزادی و اختیار برای انسان در قرآن.

69	افعال و اعمال ماموریه برای انسان.
70	اعمال و افعال منهییه برای انسان.
فصل سوم تربیت معنوی انسان، اهداف و وسائل آن در قرآن	
75	مبحث اول: مفهوم معنوی.
78	مطلب اول: اهداف معنوی عام برای فرد.
78	علم و دانش.
79	اخلاق.
80	الف: سلوم نیک.
81	ب: دفع بدی با خوبی.
81	ج: بخشش مردم.
81	د: صدق و راستی.
82	تقدیس و پرستش.
86	مطلب دوم: اهداف خاص برای فرد.
87	الف: تسلیم شدن به اوامر الله.
88	ب: رجا و امید از الله.
89	ج: شکرگزاری الله متعال.
89	عبادت الله.
91	تقوای و عمل صالح.
94	مبحث سوم: وسایل تربیت معنوی.

94	مطلب اول: مفهوم عبادت.
94	عبادت تکوینی.
95	عبادت تشریحی.
95	عبادت رفتاری.
95	شرایط عبادت.
96	فروتنی در عبادت.
98	مطلب دوم: استخلاف در زمین.
100	خلافت به معنی عام آن.
101	خلافت به معنی خاص.
102	مطلب سوم: قیام به عدل.
102	مفهوم عدالت.
105	الفاظ وکلمات مرادف عدالت در قرآن.
106	الفاظ وکلمات متضاد عدالت در قرآن.
106	ظلم و مفهوم آن.
107	اعمالیکه شامل ظلم می شوند.
110	نتیجه گیری.
112	فهرست آیات قرآنی.

118	فهرست احادیث.
119	فهرست اعلام.
121	فهرست منابع و مآخذ.
126	خطه بحث.
128	خلاصه به انگلیسی.

نتیجه گیری

در حقیقت این قرآن است که مبین تمام امور در ابعاد مختلف زندگی بشر است. جواب گوی تمام مقتضیات انسانیت قرار گرفته، با وجود دیدگاه ها و نظریات اندیشمندان در رابطه به تربیت؛ در عین حال قرآن که حقایق تربیت را به نمایش گذاشته کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

در این اثر مختصر سه فصل وجود دارد که هرکدام از فصول مبین یک بخش بصورت دقیق و کامل است در فصل اول آن که کلیات و مفاهیم پیرامون تربیت انسان در قرآن مورد بررسی قرار گرفته، دارای دو مبحث بوده هرکدام از مباحث دارای مطالب جداگانه می باشد.

1 - در فصل اول کوشش براین صورت گرفت که تربیت به گونه ای درست آن در ابعاد مختلف از منظر قرآن و اندیشمندان به بحث گرفته شده، همچنان انسان از بدو پیدایش آن تا به ختم حیات فانی بصورت موجز اشارات اجمالی صورت گرفته، در ضمن قابل یاد آوری است که مسئولیت انسان در دنیا و هدف خلق آن در کره خاکی نیز در روشنایی آیات قرآن توضیح داده شده.

2 - در فصل دوم: تربیت مادی انسان، اهداف، مراحل و وسائل آن در سه مبحث مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل ذیل تلاش صورت گرفته تا تربیت مادی و ابعاد آن بگونه ای استندرد تا حد امکان و توان ابعاد مادی تربیت از منظر قرآن به بحث گرفته شود افعال و شرایط که انسان مکلف پنداشته شده نیز مورد بررسی و بحث قرار دادیم.

3 - فصل سوم در برگزیده تربیت معنوی انسان است که در سه مبحث اختصار یافته، که در این فصل تلاش صورت گرفته تا مفهوم تربیت معنوی، که در زندگی انسان چقدر می تواند تاثیر گزار باشد، و در روند زنده گی فرد تغییر اساسی داشته باشد. اهداف آن، که انسان به چه هدفی خلق شده وظیفه او چیست تکلف انسان در دنیا چی می باشد، در خاتمه این فصل پی خواهیم برد که با کدام رویکرد ما قادر خواهیم شد که به تربیت معنوی برسیم کدام اعمال می تواند تاثیرات بیشتری در جود مان بجا می گزارد تا عمل آن داشته باشیم.

توصیه ها و پیشنهادات:

- 1 - ممکن در تهیه و ترتیب این اثر حق تربیت انسان از منظر قرآن به وجه درست آن ادانشده باشد. بخاطر کثرت حجم محتوا از شرح بیشتر جلوگیری صورت گرفته، پیشنهاد بنده برای عزیزان که علاقه مند به تربیت قرآنی اند به خواندن این اثر و امسال آن از باحثین دیگری می توانند تربیت را بگونه ای که خواسته باشند بشناسند.
 - 2 - ممکن در جمع آوری محتوا و معلومات تلاش اعظمی صورت نگرفته باشد، بناء خواننده گرامی شمامی توانید با شریک سازی محتوای لازم مارا در این زمینه یاری رسانید.
 - 3 - مسئله مهم دیگر اینکه تربیت از منظر قرآن یک مسئله خیلی مهم و حیاتی است در حقیقت سازنده زندگی انسان به گونه ای درست و شایسته آن است می باشد. خواننده گرامی اگر فرصت نوشتار داشته باشید یا اینکه مارا در نوشتن هر بخش از تربیت انسان از منظر قرآن همکاری کرده محتوا در اختیار مان قرار دهید یک بخشی از خلا ممکن تکمیل کرده شود.
- و بعد آن پیشنهاد می گردد: ممکن در جمع آوری، تسلسل منطقی، جابجایی معلومات توجه کمتر صورت گرفته باشد بناء از خوانندگان عزیز صمیمانه تقاضا می کنم بخاطر بهبود کار تحقیق نویسنده را در جریان قرار دهید تا در حد امکان رسیده گی صورت گیرد.
- در خاتمه یاد آور می شوم اینکه بنده را از دعای خیرتان فراموش نکنید تا دعای خیر شما سبب بخشش میان گردد.

ومن الله توفیق

با احترام محمد رافع "افضلی"

فهرست منابع و مراجع

قرآن الكريم

- 1 - ابن كثير، محمد بن اسماعيل. تفسير القرآن العظيم. تحقيق: سامي، بن محمد سلامه. انتشارات: دار طيبة للنشر والتوزيع. چاپ: دوم سال چاپ: (1999م).
- 2 - ابن منظور، محمد بن مكرم بن علي. لسان العرب. انتشارات: دار صادر بيروت. چاپ: اول.
- 3 - ابو سعود، محمد ابن محمد بن مصطفى. ارشاد العقل السليم إلى مزايا الكتاب الكريم. انتشارات: مؤسسه الرسالة چاپ: اول. سال چاپ: (1420 هـ ق).
- 4 - ابن خلدون، ابوزيد عبدالرحمن، بن محمد. مقدمه ابن خلدون. انتشارات: دار الحديث، قاهره. چاپ اول سال چاپ: (1377 هـ ش).
- 5 - امدی، عبدالوحد. شرح غررالحکم. انتشارات: دار الکتب اسلامی تهران ایران. سال چاپ: (1368 هـ ش).
- 6 - الزحيلي، وهبة بن مصطفى. التفسير المنير. انتشارات: دار الفكر المعاصر چاپ: بيروت، سال چاپ: (1418 هـ ق).
- 7 - الماوردی، علی بن محمد. تفسير النکت والعيون. انتشارات: دار الکتب العلمية بيروت، لبنان.
- 8 - الالوسی، شهاب الدین محمود ابن عبدالله. روح المعانی فی تفسير القرآن العظيم والسبع المثانی. انتشارات: دار المعرفة بيروت لبنان. سال چاپ: (1415 هـ ق).
- 9 - الميدانی، عبدالرحمن. اجنحة المکر الثلاثة. انتشارات: دار القلم دمشق سورية چاپ: هفتم، سال چاپ: (2000م).
- 10 - الزركلي، خيرالدين بن محمود بن محمد. الاعلام الزركلي. انتشارات: دار العلم للملايين. چاپ پانزده هم سال چاپ: (2002م).
- 11 - اصفهانی، حسین بن محمد بن المعقل. المفردات فی غريب القرآن. تحقيق: داودی، صفوان و عدنان. انتشارات: دار العلم الدار الشامية مكان طبع دمشق وبيروت. سال طبع: (1412 هـ ق).

- ۱۲- البغاء، مصطفى. الجوانب التربوية في علم اصول الفقه. انتشارات: دار المصطفى، دمشق سورية چاپ اول.
- ۱۳- السعدى، عبدالرحمن ناصر. تيسيرالكريم الرحمن في تفسير الكلام المنان. انتشارات: مكتبة دار اسلام سال نشر: (2002م).
- ۱۴- امينى، ابراهيم. اسلام و تعليم و تربيت. انتشارات: انجمن اولياء و مريان تهران ايران چاپ: هفتم سال چاپ: (1396هـ ش).
- 15- بلخى، مقاتل بن سليمان بن بشير. تفسير مقاتل. انتشارات: دار المعرفة بيروت لبنان، چاپ دوم، سال چاپ (1998م).
- 16- بن عاشور، محمد طاهر. التحريم والتنوير. انتشارات: دار سحنون للنشر والتوزيع تونس سال چاپ: (1418هـ ق).
- 17- بخارى، محمد بن اسماعيل بن ابراهيم. الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه. انتشارات: مكتبة حقانية پشاور پاکستان.
- 18- باهنر، محمد جواد. سیری در عقاید و اخلاق اسلامي. انتشارات: شاهد ايران تهران. سال چاپ: (1387هـ ش).
- 19- بغدادى، علاء الدين على بن محمد. تفسير الخازن نسخه محققة (لباب التأويل في معاني التنزيل). انتشارات: دار الكتب العلمية، بيروت لبنان. سال چاپ: (1415هـ ق).
- 20- بهرامى، هاجر. روانشناسی دينی. انتشارات: احسان تهران سال چاپ: (1394هـ ش).
- 21- بغوى، محى السنه حسين بن مسعود بن محمد. معالم التنزيل محقق: النمر، محمد عبدالله. انتشارات: دار طيبه للنشر والتوزيع چاپ چهارم سال چاپ: (1997م).
- 22- بيضاوى، ناصرالدين، ابوالخير عبدالله بن عمر بن محمد. تفسير بيضاوى. انتشارات: شيخ الاسلام احمدجام زاهدان ايران.
- 23- بى آزار، عبدالكريم شيرازى. قرآن و طبيعت. انتشارات: امير كبير ايران تهران سال نشر: (1391هـ ش).

- 24- ترمذی، محمد بن عیسیٰ. الجامع المختصر من السنن عن رسول الله ومعرفة الصحيح و المعلول وما علیه المعروف. انتشارات: شركة مكتبة ومطبعة البابي الحلبي چاپ: دوم.
- 25 - جرجس، مشال. معجم مصطلحات التربية و التعليم. انتشارات: دار النهضة العربية سال چاپ: (2005م).
- 26- دهخدا، علی اکبر. فرهنگ دهخدا. انتشارات: امیر کبیر ایران تهران سال چاپ: (1377 ه ش).
- 27- ده آبادی، محمد علی حاجی. در آمدی بر نظام تربیتی اسلام. انتشارات: مرکز جهانی علوم اسلامی ایران تهران سال: (1377 ه ش).
- 28- رازی، ابو عبدالله محمد بن عمر بن حسین تیمی. تفسیر مفاتیح الغیب. انتشارات: دار القلم دمشق سوریه.
- 29- زمخشری، جارالله محمود بن عمرو بن احمد. تفسیر الکشاف. انتشارات: دار المعرفة بیروت لبنان.
- 30- رشید پور، مهزاد شاه علی. فرهنگ و اخلاق. انتشارات: امیر کبیر تهران.
- 31- زحیلی، وهبة. فقه خانواده در جهان معاصر. انتشارات: نشر احسان تهران.
- 32- رضا، محمد رشید بن علی. تفسیر القرآن الحکیم (تفسیر المنار). انتشارات: الهیئه المصریه العامه للکتاب سال چاپ: (1990م).
- 33- زحیلی، وهبة بن مصطفی. التفسیر الوسیط. انتشارات: دار الفکر دمشق سوریه. چاپ اول سال چاپ: (1422 ه ق).
- 39 - زحیلی، وهبة. بن مصطفی. التفسیر المنیر فی العقیده و الشریعة والمنهج. انتشارات: دار المعرفة.
- 40 - سید قطب، ابراهیم حسین الشاربی. تفسیر فی ظلال القرآن. انتشارات: دار الشروق بیروت.
- 41 - سجادی، سید جعفر. فرهنگ معارف اسلامی. انتشارات: گومش، تهران چاپ: چهارم.
- 42- سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر جلال الدین. تفسیر جلالین. انتشارات: مکتبه حقانیه پشاور پاکستان.
- 43 - سیف، علی اکبر. روانشناسی تربیتی. انتشارات: امیر کبیر تهران ایران چاپ: دوم.
- 44- سمرقندی، نصر بن محمد بن احمد. بحر العلوم. انتشارات: مکتبه حقانیه پشاور پاکستان.
- 45 - شگوهی، غلام حسین. المنجد فی اللغة. انتشارات: بیروت دار الشروق.

- 46 - شریعتمداری علی. رسالت تربیتی مراکز آموزشی. انتشارات: سمت، ایران تهران سال نشر، (1393 هـ ش).
- 47 - شوکانی، محمد بن علی بن عبدالله. تفسیر فتح القدير. انتشارات: مؤسسه الرساله چاپ: دوم.
- 48 - رفیعی، بهروز. آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیه و مبانی آن. انتشارات: احسان تهران سال نشر: (1390 هـ ش).
- 49 - طبری، محمد بن جریر بن یزید. تفسیر جامع البیان. انتشارات: دار المعرفه بیروت لبنان.
- 50 - طوسی، ابو علی فضل بن الحسن. تفسیر الطبری. انتشارات: دار المعرفه بیروت لبنان. چاپ اول سال نشر: (1412 هـ ق).
- 51 - سیف، علی اکبر. ورانشناسی پرورشی. انتشارات: احسان تهران ایران.
- 52 - عمید، حسن. فرهنگ فارسی عمید. انتشارات: امیر کبیر ایران تهران سال چاپ: (1363 هـ ش).
- 53 - علوان، عبدالله ناصح. چگونه فرزندان خود را تربیت کنیم. انتشارات: شیخ اسلام احمد جام زاهدان ایران.
- 54 - عثمانی، محمد شفیع. تفسیر معارف القرآن فارسی. مترجم: حسین پور، مولانا محمد یوسف. انتشارات: مکتبه حقانیه محله جنگی قصه خوانی پشاور پاکستان سال چاپ: (1389 هـ ش).
- 55 - قرطبی، محمد بن احمد بن ابی بکر. الجامع لاحکام. محقق: البخاری، هشام سمیر انتشارات: دار عالم الکتب الرياض المملکه العربیه السعودیه سال چاپ: (2003 م).
- 56 - فقیهی، محسن. معرفت ابواب الفقه. انتشارات: مرکز ایران تهران، سال چاپ: (1389 هـ ش).
- 57 - کریمی، عبدالعظیم. آموزش به مثابه پرورش. انتشارات: سمت تهران ایران.
- 58 - مطهری، مرتضی. انسان و ایمان. انتشارات: امیر کبیر ایران تهران سال چاپ: (1380 هـ ش) چاپ: اول.
- 59 - مرادی، محمد جبیر. صفات انسان در قرآن. انتشارات: طبیه. قم ایران تهران.
- 60 - مروجی، طبسی، محمد رضا. حقوق فرزندان در اسلام. انتشارات: نشر احسان تهران سال چاپ: (1387 هـ ش).

- 61- ملکی، حسن. شکراللهی، مهدی. تربیت عبادی کودکان. انتشارات: اسلام و پژوهش های تربیتی. سال چاپ: (1390 هـ ش).
- 62- مطهری، مرتضی. انسان و سرنوشت. انتشارات: احسان تهران ایران چاپ: اول.
- 63- مطهری، مرتضی. مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی انسان در قرآن. انتشارات: تهران ایران. سال چاپ: (1388 هـ ش).
- 64- مطهری، مرتضی. مجموعه آثار. انتشارات: صدرا تهران سال چاپ: (1389 هـ ش).
- 65- مخلص، عبدالرؤف. تفسیر انوار القرآن. انتشارات: شیخ الاسلام احمد جام سال چاپ: (1386).
- 66- نیشاپوری، مسلم بن حجاج. صحیح مسلم. انتشارات: دار الجیر بیروت لبنان چاپ: دوم.
- 67- نیشاپوری، حسن بن محمد بن حبیب. تفسیر النیشابوری. انتشارات: دار القلم قاهره.
- 68- نافع، نظام الدین. حقوق طفل در اسلام. انتشارات: الهام احدی کابل افغانستان. سال چاپ: (1396 هـ ش).
- 69- مرکز بررسی های استراتژیک. عدالت در قرآن و نسبت آن با پیشرفت آثار تحقیقی. سال نشر: (1392 هـ ش).

بخطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af